

Înceind, nu pot să nu iau act cu satisfacție de Imprejurarea că Institutul Franței a recunoscut de curând meritele directoarei *Anului filologic*, decernându-i un premiu din fondurile Fundației Brunet. La distincția acordată de Academia de Inscricții, adăugăm felicitările noastre călduroase.

D. M. Pippidi

J. B. BAUER, *Christliche Antike*, Forschungsbericht, 5, în *Anzeiger für die Altertumswissenschaft* (Innsbruck), XXIII, 1970 1–2, col. 1 – 20¹.

A cuprinde în zece pagini esențialul bibliografiei privind creștinismul antic nu este o sarcină ușoară (în ultimul volum, 1970, din „*Année philologique*” numai paragraful *Testamentum Nouum* are 24 pagini). O selecție se impunea, și autorul a optat pentru trecerea în revistă a principalelor volume apărute între 1965 și 1969 (cu unele completări pentru anii anteriori) și la o clasificare pe materii în linii foarte mari, renunțând la expunerea critică a tendințelor manifestate în vastul câmp al studiilor consacrate antichității creștine. Sînt luate, astfel, în discuție prezentările cu caracter general (H. Kraft, *Die Kirchenväter bis zum Konzil von Nicäa*, apărută, în 1966, în vechea colecție de „popularizare” Dieterich; noile fascicule din *Reallexikon für Antike und Christentum*, revista *Jahrbuch für Antike und Christentum*), bibliografiile (în primul rînd monumentală *Bibliographia patristica*, editată de W. Schneemelcher și ajunsă în 1969 la al 10-lea volum—1965, cu patru ani întîrziere, așadar,—), dicționarele (în special G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, încheiat în 1961, lucrare fundamentală, destinată unor reeditări continue, dar în care se pot găsi cîteva omisiuni, ὀμοιοει, de exemplu, sau citate nepotrivit scurtate; sînt semnalate, cu aprecieri elogioase, articolele privind creștinismul din *Lexikon der Alten Welt*, Zürich, 1965; dintre numele citate este omis, nu înțelegem de ce, Wolfgang Schmid, autorul importantului articol *Christliche Literatur*; în comparație permanentă cu LAW este discutată enciclopedia olandeză, în curs de publicare sub conducerea lui G. Bartelink *Woordenboek der Oudheid*).

Scurtul capitol consacrat edițiilor de text semnalează progresele colecției, *Corpus Christianorum*” destinată să-l înlocuiască pe Migne; ne surprinde că în acest context nu se vorbește nimic despre admirabilele ediții din seria „*Les sources Chrétiennes*”, care ne pare a fi mai unitar concepută decît corpusul de la Tournhout. Sînt înregistrate apoi revistele nou apărute (*Vetera Christianorum*, Bari, din 1964, *Κληρονομία*, Salonic, din 1969) și culegerile (H. v. Campenhausen, *Aus der Frühzeit des Christentums*, Tübingen, 1963, Christine Mohrmann, *Etudes sur le latin des chrétiens*, III, Roma, 1965²).

Sînt discutate apoi cîteva lucrări privind tema „antichitatea și creștinismul” (H. Chadwick, *Early Christian Thought and the Classical Tradition*, Oxford, 1966, A. Wifstrand, *Die alte Kirche und die griechische Bildung*, Berna, 1967 — în domeniul culturii—, H. v. Skerst, *Der unbekannt Gott*, Stuttgart, 1957, P. Nagel, *Die Motivierung der Askese in der alten Kirche und der Ursprung des Mönchtums*, Berlin, 1966 — în domeniul cultului și al vieții creștine — etc.).

Ultima parte a cronicii are ca obiect edițiile și studiile consacrate diversilor autori creștini. Semnalăm aici lucrările cărora J. B. Bauer le acordă o importanță specială:

H. Hagendahl, *Augustine and the Latin Classics*, Göteborg, 1967, reia pe o bază nouă problema culturii clasice a lui Augustin. Rezultatul studiului este că, dacă filozoful nu poate fi

¹ Despre raportul precedent, vezi I. Barnea, *StCl*, IX, 1967, p. 291–292.

² Recenzat în *StCl*, XII, 1970, p. 311–314.

prezentat ca un intermediar între cultura clasică și creștinism, nu se poate accepta nici ideea că se mulțumea cu cunoștințele școlare de literatură clasică.

L. Rydbeck, *Fachprosa, vermeintliche Volkssprache und Neues Testament*, Upsala, 1967. Proza Noului Testament nu este „populară”, ci, ca și limba papirusurilor cu caracter oficial, este o limbă neclasică, dar cu o arie de folosire destul de largă, mergând de la Epictet la Noul Testament și cuprinzând limba prozei tehnice și a cancelariilor. Nu pot fi găsite elemente comune între această limbă „intermediară” (*Zwischenschichtsprache*), dar corectă din punct de vedere gramatical, și cea cu adevărat „vulgară” a anumitor papirusuri.

Cu elogiile pe care le merită este semnalată seria publicațiilor (cu traducere și comentariu) ale papirusurilor din Tura (comentariile biblice ale lui Didymos cel orb), condusă de L. Koenen și R. Merkelbach. În perioada cuprinsă în cronică, edițiile au ca autori pe A. Henrichs (două volume, conținând începutul comentariului la Iov), U. și D. Hagedorn și L. Koenen (continuarea acestui comentariu), L. Doutreleau, A. Gesché și M. Gronewald (trei volume din comentariul la psalmi).

Mai sînt de amintit apoi P. Scazzoso, *Ricerche sulla struttura del linguaggio dello Pseudo-Dionigi Areopagita*, Milano, 1967, L. W. Bernard, *Justin Martyr. His Life and Thought*, Cambridge, 1967, K. Thraede, *Studien zu Sprache und Stil des Prudentius*, Göttingen, 1965, și ediția comentată A. Schneider, *Tertullien, Le premier livre Ad nationes*, Berna, 1968.

Fără a fi o cronică propriu-zisă, de idei și curente, raportul lui J. B. Bauer, prin dominarea de către autor a întregii literaturi patristice, oferă filologilor mai puțin specializați în acest domeniu o orientare clară și judecăți de valoare solid argumentate și, de aceea, convingătoare.

I. Fischer

EVRIPIDES, *Troades*. Edidit Werner Biehl. Leipzig, Teubner, 1970. XXVII + 92 p. (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Latinorum Teubneriana).

Inaugurată, în 1964, de Elena lui K. Alt, pe care am avut deja prilejul s-o prezentăm în paginile acestei reviste (vezi StCl IX, 1967, p. 305 — 307), noua serie a pieselor lui Euripide publicată de colecția Teubner continuă cu *Troienele* lui Werner Biehl. Această ediție oferă nu numai un nou text euripideic, dar și o nouă formulă editorială. Introducerea, aparatul critic și, mai ales, analiza metrică care ocupă ultima parte a volumului (p. 71 — 92) fac ca această lucrare să aibă multe din elementele unei ediții comentate. Fără a se mulțumi cu o prezentare schematică a principalelor manuscrise, editorul consacră cea mai mare parte a introducerii unui studiu amănunțit al tuturor surselor care păstrează textul *Troianelor*. Sînt examinate atât manuscrisele V (sec. XIII) și P (sec. XIV), de o importanță capitală pentru stabilirea textului, cît și manuscrisele derivate din acestea — Va (sec. XIV), Q și Haun. (ambele din sec. XV) —, fragmentele papiriace și cele două gnomologii, Gb și Ge, recent colaționate de K. Matthiessen. Analiza lui W. Biehl urmărește, în egală măsură, să determine raporturile de filiație dintre diferitele manuscrise și să prezinte cele mai importante dintre lecțiunile surselor secundare.

În raport cu edițiile anterioare, textul stabilit de W. Biehl are multe trăsături originale. Se cuvine să semnalăm, în primul rînd, coniecturile propuse de însuși W. Biehl. Trei dintre ele apar în pasajele lirice și duc la o schemă metrică mai regulată. Citim, astfel, la v. 124, [δῖ'] ἄλα ... βαίνουσα, cu o construcție a lui βαίνω similară cu cea din *Od.* 3, 71, la v. 548—549 παμφαῆς σέλας<νοκτῶς> μέλαιναν αἴγλαν ..., la v. 1288, într-un pasaj extrem de corupt, ἀνάξια <γ>. În trimetri se remarcă o singură restituire